

Om sprogpolitik i Danmark, Norden og Europa

Dansk Sprognævn har for første gang i sin mere end 50-årige historie deltaget direkte i den sprogpoltiske dagsorden på Christiansborg. Således er både ”Dansk Sprognævns forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik fra 2003” og ”Notat om dansk politik” (begge dokumenter kan ses på www.dsn.dk) blevet inddraget i regeringens sprogpoltiske debatter.

Denne oversigtsartikel omhandler hvilke sprogpoltiske tiltag der i de senere år er gjort først og fremmest i Danmark, men også i det øvrige Norden. I artiklen fremhæves især et centralt punkt i Sprognævnets notat, nemlig forholdet mellem det nationale sprog og engelsk i undervisnings- og forskningsverdenen. Artiklen er en opdatering af Pia Jarvads ”Forholdet mellem de nordiske sprog og engelsk ved nordiske universiteter, højskoler og andre højere læreanstalter”, dvs. at de sprogpoltiske oplæg og love der behandles her, ikke bliver kommenteret.

Artiklen her indledes med en opsummering af nogle begreber der er vigtige når man diskuterer sprogpolitik, nemlig *sprogpolitik*, *sprogplanlægning* og de *tiltag* der gøres inden for sprogplanlægning. Derefter omtaler jeg sprogplanlægning i Danmark og i det øvrige Norden hvorefter jeg kommer ind på diskussionen om et nationalt og et internationalt fagsprog i Norden og Europa.

Sprogpolitik og sprogplanlægning

Begreberne *sprogpolitik* og *sprogplanlægning* betegner to processer der begge tager deres udgangspunkt i et ønske om at bevare eller ændre et sprogligt forhold. Det kan fx være et ønske om at sikre at dansk vedbliver med at være undervisningssprog på universiteterne. Forskellen mellem de to begreber er at sprogpolitik er den officielle (politiske) beslutning om at ændre et sprogligt forhold, mens sprogplanlægning er de måder hvorpå denne beslutning føres ud i livet.

Sprogplanlægning er altså det der følger efter den sprogpoltiske beslutning. Sprogpolitik er med sprogforskeren Dennis Ager's ord ”the official planning, carried out by those in political authority”, mens sprogplanlægning er “the ways in which organised communities, united by religious, ethnic or political ties, consciously attempt to influence the language(s) their members use, the languages used in education, or the ways in which Academies, publishers or journalists make the language change” (Ager 2005:5).

Sprogplanlægning udgøres af tre forskellige processer, nemlig statusplanlægning (status planning), korpusplanlægning (corpus planning) og tilegnelsesplanlægning (acquisition planning). Statusplanlægning handler om sprogets status, dvs. hvordan og i hvilke sammenhænge et sprog anvendes. Et sprog som dansk kan anvendes i alle sammenhænge, men hvis engelsk bliver officielt undervisningssprog på alle landets universiteter, har dansk mistet et statusområde eller et domæne om man vil. Korpusplanlægning handler om ændringer i sprogets form (korpus), dvs. hvordan sprogets ordforråd, bøjningssystem, syntaks osv. ændrer sig. Tilegnelsesplanlægning har med sprogbrugernes tilegnelse af sproget at gøre, fx indvandreres og flygtninges tilegnelse af dansk. Pia Jarvad skriver i den førnævnte artikel om forholdet mellem de nordiske sprog og engelsk ved nordiske universiteter at man i hvert fald i det meste af Norden er mest bekymret for domænetabene, altså at de nordiske sprog mister status i forhold til engelsk, mens den engelske påvirkning på ordforrådet vækker mindre bekymring. Det er dog tvivlsomt, skriver Jarvad, om der er belæg for en sådan sondring, altså om man kan tillade sig at fokusere på statusplanlægning og negligere korpusplanlægning. Det har således længe været kendt at status- og korpusplanlægning ikke kan skilles ad, eller som Leigh Oakes skriver: "corpus and status planning cannot be separated from each other: language planning policies are thus never exclusively corpusorientated or statusorientated" (Oakes 1984:51). Robert B. Kaplan og Richard B. Baldauf peger tilsvarende på at ændringer i et sprogs status medfører ændringer i dets struktur: "it is, in fact, virtually impossible to separate the two activities. The fact is that any change in the character of a language is likely to result in a change in the use environment, and any change in the use environment is likely to induce a change in the character of the language" (Kaplan og Baldauf 1997:28).

Et eksempel på at de to former for sprogplanlægning følges ad, er at danske sprogforskere både taler om det u hensigtsmæssige i at fagtermer kun eksisterer i engelsk form og ikke oversættes til dansk (korpusplanlægning), dels frygter at engelsk bliver undervisningssprog i stedet for dansk (statusplanlægning).

Sprogplanlægning i Danmark

Slutningen af 2006 og starten på 2007 har i Danmark været præget af flere sprogpoltiske diskussioner der handler om både de nordiske sprogs forhold til hinanden og til engelsk og om det danske sprogs forhold til engelsk. I efteråret 2006 vedtog de nordiske regeringer Nordisk Ministerråds "Nordiske sprogdeklaration"

<http://www.norden.org/uddannelse/ministerraad/Sprogdeklarationen%20med%20underskrift%20-%20afl.%20NR%2018.09.06.pdf>) der skal sikre ”en demokratisk sprogpolitik for det mangesprogede Norden”. Baggrunden for deklARATIONEN er bl.a. en bekymring for at det nordiske sprogfællesskab er ved at smuldre fordi vi nordboere ikke længere er så gode til at forstå de skandinaviske sprog som vi tidligere har været. Undersøgelse viser således at danske unge er så dårlige til at forstå svensk og norsk, at de ofte enten opgiver at føre en samtale med nordmænd eller svenskere eller slår over i engelsk (<http://dialekt.dk/upload/application/pdf/f51d6748/Kronik.pdf>). Deklarationen, der ikke er juridisk bindende, skal sikre at de nordiske sprog vedbliver med at være ”stærke og levende sprog” der er ”komplette og samfundsbærende”, og den skal sikre at samarbejde inden for Norden fortsat fortrinsvis finder sted på et af de skandinaviske sprog, dvs. dansk, svensk eller norsk.

I december 2006 fremsatte Dansk Folkeparti et ”forslag til folketingsbeslutning om forberedelse af en dansk sproglov”(http://www.ft.dk/?_s=samling/19971/MENU/00000002.htm) der pålægger regeringen at forberede et udkast til en sproglov der skal sikre det danske sprog en stærkere placering og forhindre domænetab til især engelsk. Udgangspunktet er bl.a. Dansk Sprognævns 4-punkts-plan fra 2003 (www.dsn.dk).

I slutningen af januar 2007 publicerede Dansk Sprognævn et notat om Dansk Sprogpolitik (www.dsn.dk). Notatet er en opfølgning af Sprognævnets forslag til retningslinjer for en dansk sprogpolitik fra 2003 og af regeringens sprogpolitiske redegørelse fra 2004 (www.dsn.dk). I notatet skriver Sprognævnet at det engelske sprogs dominans på de videregående uddannelser er stadig stigende, og at der er risiko for at dansk i løbet af få år ikke længere vil være ”et komplet og samfundsbærende sprog”. Få dage senere debatterer Folketinget Dansk Folkepartis udspil om en sproglov. Resultatet af debatten bliver at Kulturministeren nedsætter et udvalg der skal følge op på den udvikling der er sket i det danske sprog siden regeringens sprogpolitiske redegørelse fra 2003/2004 blev offentliggjort (www.folketinget.dk). Der skal endvidere følges op på den nordiske sprogdeklaration og andre konkrete initiativer som fx Rektorkollegiets anbefalinger til universiteterne om en sprogpolitik (Sprogpolitik på danske universiteter. Rapport med anbefalinger. København 2003 <http://www.rks.dk/sider/internationalt/sprogpol.pdf>). I maj 2006 offentliggør Handelshøjskolen i Århus en sprogpolitik hvis udgangspunkt er et grundlæggende princip om at Handelshøjskolens førstesprog er dansk, mens andetsproget er engelsk (<http://www.asb.dk/upload/asb/inline/services/docs/sprogpolitikda.pdf>). Det betyder bl.a. at

Handelshøjskolen ledes og administreres på dansk, men at man samtidig er forpligtet til at kommunikere på dansk og engelsk med ansatte såvel som studerende. Den århusianske handelshøjskole taler altså om førstesprog og andetsprog, ikke om parallelsprog som ellers er et grundlæggende begreb i den sprogpoltiske diskussion i Norden. Parallelsproglighed er en ”dobbeltsproget strategi” hvis formål det er at sikre at nationalsproget bevares som videnskabs- og forskningssprog uden at engelsk eller andre fremmedsprog nedprioriteres (Sprog på spil – udspil til en dansk sprogpoltik, www.dsn.dk). Parallelsproglighed er et begreb der går igen i flere af de nordiske sprogpoltikker, men det kan diskuteres om det overhovedet er rimeligt at tale om at de nordiske sprog og engelsk er parallelsprog. Jarvad skriver således at ”Hele diskussionen om engelsk i forhold til nationalsproget udspringer af at der ikke er parallelitet i brugen af de to sprog i videnskabens sprog eller i en hvilken som helst anden sfære eller situation, og at der heller ikke kan opnås en parallelitet” (www.dsn.dk). Et andet udgangspunkt for en sprogpoltisk diskussion kunne være at erkende at nationalsprogene og engelsk *ikke* er parallelsprog inden for videnskaben. I det norske ”Framlegg til ein språkpolitikk for universitet og højskolar i Noreg” fremhæves det fx at lærebøger eller fagtekster rettet mod et nationalt publikum bør være på nationalsproget, mens publicering rettet mod et internationalt publikum bør være på et internationalt sprog, det vil som oftest sige engelsk. Det er vel netop en erkendelse af at de to sprog ikke er parallelle og nok heller aldrig bliver det. I forslaget står der videre: ”Det er først dersom ein publiserer på engelsk i ein norsk kontekst at engelsk bliver eit reelt trugsmål for norsk språk generelt, og for norsk fagspråk spesielt. Ønskt publikum og føremålet med publiseringa må såleis vere det styrande prinsippet, ikkje språket i seg sjølv (s. 16). Det vil sige at først i det øjeblik vi publicerer danske lærebøger til et dansk publikum på engelsk, er fagsproget og videnskabssproget for alvor truet.

Sprogplanlægning i det øvrige Norden

Norge: I foråret 2006 fremlagde Universitetet i Oslo sin sprogpoltiske udredning (http://www.uio.no/om_uio/innstillinger/06/sprakpolitikk/), og i sommeren 2006 fremlagde en komite, nedsat af Universitets- og højskolerådet (UHR), et forslag til en national sprogpoltik for universiteter og højskoler i Norge (Framlegg til ein språkpolitikk for universitet og højskolar i Noreg, http://www.uhr.no/documents/Framlegg_til_ein_spr_kpolitikk_for_UHsektoren_1.pdf). Udgangspunktet for forslaget er den sprogpoltiske situation i de norske uddannelses- og forskningsinstitutioner hvor man på den ene side skal videreudvikle det norske sprog der betragtes som en vigtig identifikationsramme for samfundet og som et centralt punkt for den demokratiske

udvikling, og på den anden side skal forbedre de engelskkundskaber der kræves for at man kan begå sig internationalt. I vinteren 2007 offentliggjorde Universitetet i Bergen i februar 2007 rapporten ”Både i pose og sekk. Framlegg til språkpolitikk for Universitetet i Bergen” (www.uib.no/info/aktuelt/UiB_spraak_2007.pdf).

Færøerne: På Færøerne har kulturministeren nedsat en sprogpolitisk kommission der skal klarlægge det færøske sprogs status og skrive et oplæg til en offentlig sprogpolitik med forslag til konkrete foranstaltninger og økonomiske konsekvenser (oplyst pr. mail 21.3.2007 af projektleder John Dalsgarð). Den samlede rapport er planlagt til at udkomme 31.12.2007.

Finland: I Finland finansierer Undervisningsministeriet det sprogpolitiske projekt ”Kiepo” som ”utreder grunderna och målen för Finlands språkutbildningspolitik. Speciell hänsyn tas till förändringar som skett i samhället samt utvecklingen av målen för språkutbildningspolitiken så väl internationellt som inom Europeiska unionen” (http://www.jyu.fi/hum/laitokset/solki/tutkimus/projektit/kiepo/pa_svenska). Projektet forventes afsluttet i april 2007.

Et nationalt og et internationalt fagsprog i Norden

I Europa er der en tæt forbindelse mellem ideen om et nationalsprog og en national identitet. At være dansk er at tale dansk, eller som Sue Wright skriver: “to know and to use the national language is part of the definition of belonging to the nation; to speak the language is a badge of inclusion; to refuse to know the language is to refuse the community and is seen as schismatic and unpatriotic” (Wright 2004:42). Derfor er det også – endnu – naturligt at man på danske universiteter som udgangspunkt bliver undervist på dansk. Det har vi været vant til siden det latinske sprog blev udkonkurreret som videnskabssprog på universiteterne i 1800-tallet. Faktisk var forudsætningen for denne udkonkurrering netop nationalstaten og enheden mellem sprog og nation (Jarvad med henvisning til Readings 1996). Når undervisningsproget af såvel politikere som sprogforskere bliver betragtet som et af de områder hvor det er særligt vigtigt at bevare nationalsproget, hænger det altså sammen med den nationale symbolværdi der ligger i at have et dansk undervisningssprog. Er undervisningssproget ikke lig med nationalsproget, er der ikke længere enhed mellem sprog og nation. Ulrich Ammon således at: ”The choice of a language of teaching for the institute of higher education carries **symbolic national value**. This is probably more true for teaching, because of its

greater accessibility to the public, than for the other scientific activities” (Ammon 2002:25).

Desuden bliver undervisning ofte formidlet gennem det talte sprog og rammer dermed lige i hjertet af hvad der betragtes som et levende sprog: ”Teaching is probably the domain of scientific communication which is most closely linked to the surrounding society. It is also probably related to the fact that teaching is largely thought of as an oral mode, which strikes at the very heart of what is considered to be a living language” (Ammon 2002: 24).

Det bliver ofte understreget at det bedste sproglige udgangspunkt for indlæring er modersmålet. En norsk undersøgelse af 111 svenske, danske og norske lægers tekstforståelse har fx vist at lægerne fik 25 % mindre information ud af en tekst hvis den var skrevet på engelsk i stedet for på deres modersmål

(http://www.ugeskriftet.dk/portal/page/portal/LAEGERDK/UGESKRIFT_FOR_LAEGER/TIDLIGERE_NUMRE/2002/UFL_2002_27/UFL__2002_27_40027). Det er et resultat som professor Kaj Sand Jensen fra Biologisk Institut ved Københavns Universitet kan bekræfte. Det er hans erfaring at de biologistuderende på de yngste årgange i gennemsnit får 50 % større udbytte af at blive undervist efter danske lærebøger end efter engelsksprogede lærebøger (<http://www.sfu-forlag.dk/index.php?id=742>). Der kan altså være god grund til at sikre at dansk bevares som undervisningssprog på de højere læreanstalter, i hvert fald på grunduddannelsen. Man kan så diskutere om også overbygningen skal være helt dansksproget. I ”Fremlegg til ein språlpolitikk for universitet og høgskolar i Noreg” tilråder man fx at undervisningssproget bør være norsk de to første studieår, men fra og med tredje studieår bør der være mulighed for at man kan anvende engelsk som undervisningssprog. Her læner man sig op ad det norske sprogråds rapport ”Norsk i hundre!” hvor der står at ”begynnerundervisning skal skje på norsk. Engelsk innføres gradvis når den norske terminologien er etablert”. Muligheden for at indføre engelsk som undervisningssprog efter de første studieår er et udtryk for at man ønsker at tiltrække udenlandske studerende og dermed markere sig internationalt.

Det er klart at det er en fordel at være god til engelsk når man skal formidle forskningsresultater internationalt. Problemet er at mange forskere faktisk har problemer med at begå sig på engelsk. Ifølge oplægget til en sprogpolitik for Universitetet i Bergen bliver den fagprosa der produceres på engelsk i Norge, således karakteriseret som ”blodfattig” og kvalitativt ringere end sagprosa produceret på modersmålet (s. 14). I Tyskland viser en undersøgelse at professorerne på landets universiteter har problemer med at undervise på tysk (Ammon 2002:75), og i Sverige kaldes den

form for engelsk som svensktalende forskere taler og skriver for ”babyspråk” (Mickwitz 2007). Samtidig med at det nationale fagsprog skal styrkes, er der altså også behov for at nordiske forskere blive bedre til at tale og skrive engelsk. Det er bl.a. her at ønsket om parallelsproglighed kommer til udtryk, altså at vores ”kompetencer” inden for såvel modersmålet som engelsk skal styrkes. I det danske udspil til en sprogpolitik understreges det dog at der også er ulemper ved at formulere sig på engelsk. Ulemperne er dels den allerede nævnte, altså at kvaliteten af forskernes arbejde forringes fordi de simpelthen ikke er gode nok til engelsk, dels at den formidling af forskningsresultater til samfundet ”som forskerne har en demokratisk forpligtelse til at påtage sig”, vanskeliggøres hvis formidlingen sker på engelsk. Forskning på dansk er derfor ikke blot til gavn for det danske sprog, men også for videnskaben selv, står der i udspillet (s. 23). Selvom man accepterer at der er indlysende fordele ved at bruge engelsk i videnskabsverdenen, er der altså også en ret klar fremhævelse af de fordele der er ved at forskere og publicere på dansk.

Engelsk som internationalt fagsprog i det øvrige Europa

Det er velkendt at det engelske sprog har en fremtrædende rolle i Europa. Ammon skriver således: “English as a foreign language and major European lingua franca has now widely spread into most European countries as a language of university teaching, alongside the national official languages” (Ammon 2002: 171).

Noget kunne dog tyde på at den sprogpoltiske situation er ved at ændre sig. Således er man både på hollandske og tyske universiteter begyndt at diskutere det engelske sprogs status i forhold til nationalsprogene (Fremlegg til en språkpolitikk for Universitet i Bergen s. 11), og i Japan, hvor også nationale forskningsmøder holdes på engelsk, diskuterer man fordelingen mellem engelsk som nationalt og internationalt fagsprog (La Madeleine 2007). Den sprogpoltiske debat vi iagttager herhjemme, har med andre ord paralleller i Norden, Europa og den omgivende verden.

Litteraturliste:

Ager, Dennis (2001): *Motivation in Language Planning and Language Policy*. Multilingual Matters LTD. Clevedon, Buffalo, Toronto, Sydney.

Ammon, Ulrich (2002): *English as an Academic Language in Europe*. Peter Lang.

Jarvad, Pia: *Forholdet mellem de nordiske sprog og engelsk ved nordiske universiteter, højskoler og andre højere læreanstalter*. www.dsn.dk

Kaplan, Robert B. og Richard B. Baldauf (2005): *Language Planning and Policy in Europe, Vol. 1*. Multilingual Matters LTD. Clevedon. Buffalo. Toronto.

La Madeleine, Bonnie Lee (2007): *Lost in Translation*. Nature, vol 445/25, January.

Mickwitz, Åsa (2006): Svengelska – hot eller möjlighet? I: *Universitats Helsingiensis*, Vol. 25, s. 16-19.

Oakes, Leigh (1984): *Language and National Identity. Comparing France and Sweden*. John Benjamins Publishing Company.

Readings, Bill: *The University in Ruins*. Cambridge, London.

Wright, Sue (2004): *Language Policy and Language Planning. From Nationalism to Globalisation*. Palgrave.